

До спеціалізованої вченої ради ДФ
35.051.134 Львівського національного університету імені
Івана Франка,
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора філологічних наук, професора

БЯЛИКА ВАСИЛЯ ДМИТРОВИЧА

на дисертаційну роботу

ГОРОДИЛОВСЬКОЇ МАРІЇ ТАРАСІВНИ

**«ІММІГРАЦІЙНІ АКТИ КОНГРЕСУ США В КОДОВОМУ,
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ ВИМІРАХ
(ЛІНГВОСЕМІОТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ)»**,

подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 035 «Філологія»
з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження М.Т. Городиловської виконано в руслі лінгвосеміотики, яка витлумачується як метатеоретична дисципліна, оскільки семіотичні моделі та поняття експліцитно чи імпліцитно функціонують у різних галузях людської діяльності при поясненні як лінгвальних, так і позалінгвальних явищ. Серед позалінгвальних явищ тут, в першу чергу, спадає на думку московська агресія проти незалежної України, яка, окрім болю втрат рідних і близьких, знищення інфраструктури, спричинилася до масової міграції, еміграції і, врешті, імміграції українського люду до країн Європи та Північної Америки, в тому числі США. У цьому аспекті надзвичайно важливим для іммігрантів є ознайомлення, розуміння та витлумачення законодавства приймаючої країни, зокрема імміграційних актів. Таким чином, комплексний розгляд імміграційних актів Конгресу США здобувачкою з метою їх адекватного розуміння, безперечно, набуває надзвичайної актуальності і є на часі.

З іншого боку, семіотичні студії, витоки яких сягають часів античності (Платон, Аристотель, стоїки), епохи середньовіччя (дискусії номіналістів, реалістів, концептуалістів, терміністів, модистів, праці Августина Блаженного) та Відродження, науково були обґрунтовані лише порівняно недавно (наприкінці 19 – на початку 20 сторіччя) у працях Ч. Пірса, Ч. Морріса та Ф. де Соссюра і надалі розвинуті у наукових розвідках Л. Єльмслева, А. Сеше, Ш. Баллі, К. Бюлера, Е. Бенвеніста, Р. Якобсона, А. Мартіне, А. Греймаса, Р. Барта, У. Еко, К. Леві-Стросса, Ж. Лакана, Дж. Ділі, Ю. Лотмана та ін. Однак, заледве чи можна сьогодні вести

мову про вичерпність проблем, які розглядає лінгвосеміотика. У цьому зв'язку дослідження М.Т. Городиловської можна вважати актуальним, тому що воно спрямоване на заповнення прогалін у розумінні основних понять лінгвосеміотики та їх реалізації у правовому дискурсі, осмисленні знакової природи досліджуваного жанру й вивченні вимірів його знакодії.

І, нарешті, дослідження М.Т. Городиловської має міждисциплінарний характер, який виявляється у поєднанні семіотики та правознавства, що додає йому актуальності.

Враховуючи зазначене вище, можна впевнено стверджувати, що обрана здобувачкою Марією Городиловською тема дисертаційної роботи відзначається актуальністю та своєчасністю практичної проблематики у сучасному мовознавстві.

Дисертаційне дослідження здійснено в рамках колективної теми науково-дослідних робіт, які виконують викладачі в межах робочого часу, а також досліджень докторантів, аспірантів, студентів факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка "Новітні напрями, принципи та методи теоретичного і прикладного дослідження мовних знаків та кодів у германістиці, романістиці та класичній філології" (державний реєстраційний номер 0123U104023). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 77/11 від 27.11.2019 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їхня достовірність

Детальне ознайомлення із дисертаційним дослідженням Марії Городиловської дає підстави стверджувати, що авторка при опрацюванні теоретико-методологічного підґрунтя імміграційних актів Конгресу США чітко дотрималася основних принципів сучасної лінгвістики – антропоцентризму, експансіонізму, експланаторності та функціоналізму.

На основі аналізу теоретико-методичних підходів учених Марія Городиловська запропонувала авторське визначення таких дефініцій як «лінгвосеміотична інтерпретація» та «правова лінгвосеміотика» і виокремила їхні головні змістовні характеристики.

Слід відзначити, що теоретико-методологічне підґрунтя пропонованої дисертації спирається на вибірку фактичного матеріалу, що містить всі імміграційні акти (101), прийняті Конгресом США за всю історію існування держави. Власне, широке загальнонаукове тло дало змогу здобувачці методологічно коректно й науково виважено визначити мету дослідження та окреслити завдання дисертаційної праці, які досить повно охоплюють зміст останньої.

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційної праці Марії Городиловської визначається значною мірою логічною та завершеною структурою її дослідження.

У першому розділі роботи – «Тлумачення метамови опису імміграційних актів з погляду мовознавства й лінгвосеміотики» (с.29-59) – дисертантка здійснила огляд праць вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення понять, які детермінують дискурсивний аспект втілення соціального інституту права, імміграційний акт як жанр законодавчого дискурсу США та маніфестують їх знакову природу. Цей огляд передбачав з'ясування категорійного статусу згаданого поняття як феномену мовного й мовленнєвого рівнів в координатах лінгвосеміотики.

У цьому ж розділі здобувачка детально розглянула типологію дискурсів, породжених соціальним інститутом права та основні ознаки й жанрове розмаїття законодавчого дискурсу США, наголосивши, що законодавчий дискурс США виконує дві основні функції, а саме: інформувальну та функцію припису. Важливе теоретичне значення має зроблений дисертанткою висновок, що імміграційний акт є вербальною знаковою формою (текстом), який діє як складний регуляторний знак-закон про імміграцію, а його знакодія характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами.

У другому розділі опонованої дисертації – «Лінгвосеміотична інтерпретація як комплексний метод дослідження імміграційних актів» (с. 60-82) – здійснено відбір та обґрунтування корпусу дослідження імміграційних актів Конгресу США, а також запропоновано комплексну методику їх аналізу шляхом лінгвістичної інтерпретації, яка представлена сукупністю прийомів, способів, методів вияву усіх вимірів семіозису досліджуваних текстів. Окрім цього методу здобувачка використовує також загальнонаукові методи (індукція, аналіз), а також власне лінгвістичні методи (етимологічний, компонентний аналіз, лінгвопрагматичний аналіз). Використання автоматизованого контент-аналізу дало здобувачці змогу виявити й систематизувати інформаційний зміст актів.

У третьому розділі дисертаційного дослідження – «Знакове втілення жанрових параметрів імміграційного акта: кодовий вимір» (с.83-119) – авторка розглядає генеративне та метамовне кодування імміграційних актів США, де генеративне кодування представлено системою правил, за якими створюється імміграційний акт і які відображають його структуру. Метамовне кодування цих актів запропоновано авторкою розглядати як застосування термінологічних одиниць на позначення ключових суб'єктів імміграційних законів, які забезпечують ідентифікацію спрямованості їхньої знакодії на певну категорію осіб як наріжні коди. Виявлено і проаналізовано наріжні коди в досліджуваних актах і показано динаміку їхніх змін упродовж досліджуваного періоду.

У четвертому розділі “Опис жанрових параметрів імміграційного акта в інформаційному вимірі” (с.120-166) проаналізовано повторювані зв’язки наріжних кодів з іншими лексичними одиницями, що належать до різних референтних полів і встановлено наявність універсальних та унікальних інформаційних синтагм, що визначають предмет актування.

У п’ятому розділі “Культурний вимір знакодії імміграційних актів крізь призму правової лінгвосеміотики” (с.167-185) наведено результати аналізу мовленнєвих актів, які характеризують досліджуваний жанр і мають усталений характер.

Доведено, що імміграційний акт є перформативом, комунікативна інтенція якого спрямована на введення в дію конкретних моделей правомірної поведінки чужинців, що прибувають чи проживають у США. Виявлено та описано такі типи мовленнєвих актів як регулятиви-повідомлення, регулятиви-застереження й регулятиви-приписи і показано їхній зв’язок з інформаційними синтагмами.

У цілому ж, опонована дисертація у структурному плані відповідає меті та завданням дослідження, оскільки вона містить анотації двома мовами, список опублікованих праць авторки, перелік умовних позначень, вступ, п’ять розділів, висновки, список використаної літератури (216 найменувань, з яких 95 – іноземними мовами), список використаних лексикографічних праць – 39 позицій, 6 додатків загальним обсягом 166 сторінок, які оформлені окремим томом праці.

Слід зазначити, що глибшому й адекватнішому сприйняттю теоретичної і практичної частин роботи сприяють додатки.

Додаток А містить загальну інформацію про імміграційні акти XVIII–XXI століть. У Додатку Б подано класифікацію імміграційних актів за обраними критеріями. Додаток В охоплює наріжне кодування імміграційних актів XX–XXI століть. Додаток Г засвідчує універсальні й унікальні лінгвоінформаційні зв’язки в імміграційних актах XVIII–XXI століть. Додаток Г містить вигляд першого Акта про натуралізацію (1790). Додаток Д подає перелік імміграційних актів за правління президентів США (1789–2023).

Загальний обсяг дисертації – 388 сторінок, основний зміст роботи викладено на 191 сторінці.

Усі розділи дисертації М.Т. Городиловської і роботу загалом завершують аргументовані висновки. Анотація стисло й чітко відображає основні положення та основний зміст наукового дослідження, засвідчує достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій роботи.

3. Новизна наукових положень і одержаних результатів

Положення наукової новизни відповідають визначеним завданням опонованої дисертації та кореспондуються з її загальними висновками. Новим, зокрема, є проведення здобувачкою комплексного лінгвосеміотичного дослідження імміграційного акта Конгресу США як вербальної знакової форми, яка в правовому соціальному інституті діє як складний регуляторний знак – закон, що стосується явища імміграції, а його знакодія (семіозис) характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами. Певною новизною відзначається лінгвосеміотичний підхід до дослідження мови, який передбачає її вивчення в тісному зв'язку з процесами кодування дискурсу, що зумовлені культурою соціуму в конкретних історичних умовах. Нову сторінку в українському мовознавстві відкриває також застосування методу лінгвосеміотичної інтерпретації, який може гармонійно доповнити експериментальні методики у цій галузі. Новою також є запропонована нова методика лінгвосеміотичного аналізу з використанням апарату наріжних кодів і їхнього поєднання з різними референтними полями лексичних одиниць у текстах актів, яке забезпечує інформаційний вимір предметів актування; витлумачення питання вербальної комунікації всередині правової дійсності з погляду семіотики.

Сформульовані здобувачкою положення наукової новизни повною мірою відображають її внесок у розвиток науки та досліджуваної проблематики. Отримані авторкою наукові результати та висновки у дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечується використанням низки загальнонаукових (індукція, аналіз) та власне лінгвістичних методів, зокрема таких, як: етимологічний, компонентний, лінгвопрагматичний аналізи.

На особливу увагу заслуговує метод лінгвосеміотичної інтерпретації, який ґрунтується на двох канонах (с. 74-75): каноні детермінованості тлумачення знака потребами соціуму (моделлю правової реальності) та каноні комплексності (врахування всіх вимірів дії знака).

Важливими, на нашу думку, є запропоновані авторкою моделі вивчення кодового виміру (генеративне та метамовне кодування) імміграційного акта з використанням наріжних кодів (п.п.3.1, п.п.3.2) та інформаційного виміру (п.п.4.1-4.2), що включає універсальні та унікальні семантичні синтагми.

Позитивної оцінки заслуговує запропонований здобувачкою опис культурного виміру семіозису імміграційних актів, сукупність яких формує комунікативно-прагматичний простір тексту імміграційних актів та їх аналіз крізь призму теорії мовленнєвих актів.

Вагомим результатом роботи вважаємо використання автоматизованого контент-аналізу за допомогою програми TROPES (с.120), що дало здобувачці змогу виявити й систематизувати інформаційний зміст імміграційних актів.

За результатами дослідження отримали подальший розвиток низка вагомих положень, а саме:

– уточнення понятійно-категорійного апарату дослідження та розглянуто таке:

Законодавчий дискурс США є підтипом правового дискурсу, що відображає соціальний інститут права. Його породжує Конгрес США з метою встановлення норм поведінки для регулювання соціальних відносин між індивідами. Законодавчий дискурс характеризується соціальністю, знаковою природою, дискурсивною маркованістю й представлений текстами законів, які мають метамовний статус, оскільки, з одного боку, слугують засобом репрезентації законів, а з іншого – є законами в просторі правової культури (п.п. 1.1);

– конкретизація основних ознак законодавчого дискурсу як підтипу правового дискурсу з увагою до його соціальної та знакової природи (п.п.1.1.1.2);

– висвітлення теоретико-прикладних аспектів формування імміграційного акта. Жанр імміграційного акта тлумачиться як вербальна знакова форма (текст), який у правовому соціальному інституті діє як складний регуляторний знак – закон, що стосується явища імміграції, і його знакодія (семіозис) характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами (п.п. 1.1.2);

– формулювання науково-прикладних постулатів щодо аналізу тенденцій розвитку вербальних знакових систем. Вербальні знакові системи, представлені історично сформованою сукупністю жанрів правового дискурсу, стан якої відповідає рівню правової культури суспільства в кожен історичну епоху, становлять об'єкт дослідження окремого підрозділу лінгвосеміотичних студій – правової лінгвосеміотики (п.п. 1.2);

– аргументація можливостей впровадження параметрів кодового виміру імміграційного акту. Метамовне кодування імміграційного акта США передбачає застосування термінологічних одиниць на позначення ключових суб'єктів імміграційного закону, які забезпечують ідентифікацію спрямованості його знакодії на певну категорію осіб. Ці одиниці становлять наріжні коди. В імміграційних актах, які прийняв Конгрес США з 1790 року до червня 2023 року було використано шість основних наріжних кодів, а саме: *'alien'*, *'immigrant'*, *'foreigner'*, *'refugee'*, *'asylum-seeker/asylee'*, *'displaced person'*. Основні наріжні коди, які означували чужинців утворювали постійну й вагому для досліджуваного жанру опозицію з термінами, що означували громадянина – *'citizen'*, *'white citizen'*, *'subject'* та *'denizen'* (п.п. 3.2);

– дослідження інформаційного виміру імміграційних актів через універсальні лінгвоінформаційні зв'язки наріжних кодів з конкретними референтними полями лексики, які наявні в кожному акті, та унікальні лінгвоінформаційні зв'язки наріжних кодів, що несуть нову, притаманну лише конкретному імміграційному акту, інформацію (п.п.4.1-4.2); виявлення, що культурний вимір передбачає дослідження ціннісно-орієнтаційної компоненти декодування тексту, яка пов'язана зі встановленням відношення лінгвоінформаційних зв'язків наріжних кодів з конкретними референтними полями лексики та регулятивних мовленнєвих актів – регулятивів-повідомлень, регулятивів-застережень та регулятивів-приписів. У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну, теоретичне і прикладне значення. Усі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх рівень обґрунтованості відповідає нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії..

4. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

У дисертації М.Т. Городиловської здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового питання, оскільки результати дослідження сприяють поглибленню уявлень про важливі для сучасного мовознавства і семіотики формальні й змістові особливості функціонування вербальних знакових систем. Отримані результати, безперечно, розширюють і доповнюють теоретичні й наукові аспекти дослідження з лінгвосеміотики. Теоретична значущість роботи полягає також у розробленні моделі лінгвосеміотичного дослідження жанрів законодавчого дискурсу, зокрема імміграційних актів Конгресу США кінця XVIII – початку XXI століть, що є певним внеском у теорію жанрології/генології. Теоретичний інтерес для лінгвосеміотики становить концепція, згідно з якою імміграційний акт є знаком у просторі правової культури, знакодія якого характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами. Для теорії мовленнєвих актів вагомим є обґрунтування зв'язку лінгвопрагматичного й лінгвосеміотичного підходів до інтерпретації вимірів семіозису, яка полягає у встановленні відношення між інформаційними синтагмами та комунікативними прагматичними смислами тексту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в курсах з лексикології (розділи “Критерії виділення мовних одиниць”, “Знакова природа слова”, “Методи дослідження лексики”), лінгвокраїнознавства, у спецкурсах із лінгвосеміотики, лінгвістичної прагматики, дискурсознавства, лінгвістики тексту й лінгвокультурології, викладанні англійської фахової мови для юристів, укладанні спеціальних словників правової метамови. Укладені додатки можна використати як

довідковий матеріал для подальшого дослідження імміграційних актів США в мовознавчому, лінгвокраїнознавчому та правознавчому контекстах.

5. Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях

За результатами наукового дослідження опубліковано 14 наукових праць: 1 стаття у співавторстві у науковому фаховому виданні, 3 статті у наукових фахових виданнях України належать особисто авторці, 1 стаття у зарубіжному спеціалізованому виданні, 9 праць апробаційного характеру; кількість та якість публікацій здобувачки відповідають нормативним вимогам, що встановлені для здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій здобувачки ступеня доктор філософії Городиловської М.Т. дає можливість стверджувати, що прояви академічної недоброчесності відсутні (плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація тощо). При формуванні тексту наукової роботи, наукових публікацій, тверджень, аналітичних, статистичних даних у роботі є посилання на джерела інформації та загалом дисертація відповідає вимогам Закону України «Про авторське право і суміжні права».

7. Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації

Порівняльний аналіз тексту анотації та основних положень дисертаційної роботи Городиловської М.Т. підтверджує їхню відповідність. Анотація не включає інформації та матеріалів, які б були відсутні у тексті роботи. Обидва документи оформлені та укладені відповідно до вимог, що встановлені Міністерством освіти і науки України.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам авторки та їхній практичній значущості, важливо зазначити, що як і будь-яка самостійна, оригінальна дослідницька робота, присвячена актуальній мовознавчій проблематиці, дисертаційна робота М.Т. Городиловської викликає певні зауваження, що потребують додаткової аргументації, а також необхідність звернути увагу на деякі дискусійні моменти, які можуть бути враховані у подальших наукових розвідках авторки.

В опонованій дисертації слід було б уточнити деякі поняття, які є важливими в методологічному плані.

1. У роботі здобувачка послуговується терміном «референтне поле лексики», «референтне поле лексичних одиниць» чи просто «референтне поле» (с.120 і далі), однак не наводить визначення цього поняття і, таким чином, не цілком зрозуміло, що вона має на увазі, який статус цього поняття. З іншого боку, хотілося б почути від здобувачки, як це поняття корелює із суміжними поняттями, такими, як: «лексико-семантичне поле», «тематична група», «референтні зв'язки», тощо.
2. При описі інформаційного виміру досліджуваних імміграційних актів дисертантка використовує поняття «семантичної синтагми» (с.120 і далі) та «інформаційної синтагми» (с.174 і далі). Хотілося б дізнатися, в чому здобувачка бачить їх розбіжності і як може їх схарактеризувати?
3. В теоретичному огляді досліджуваної проблеми та її практичній реалізації, на наше переконання, можна було б послуговуватись ідеями Т. А. Себеока. На жаль, у дисертаційній роботі не знаходимо покликання на праці цього видатного американського вченого. А його праці Знак є знак (Sign is Just a Sign Bloomington, Indiana University Press 1991), Форми значення: Теорія систем моделювання і семіотичний аналіз (Forms of Meaning: Modeling Systems. Theory and Semiotic Analysis, Toronto University Press, 2000), Знаки: вступ у семіотику (Signs: Introduction to Semiotics. Toronto University Press 2001), Глобальна семіотика (Global Semiotics. Indiana University Press, 2001) могли б доповнити теоретично-методологічне підґрунтя дослідження.
4. Вважаємо, що авторці, слід би детальніше та конкретніше окреслити перспективи подальших досліджень.

Водночас зазначені вище зауваження не применшують наукову та практичну значущість дисертаційної роботи, високого рівня її виконання, на наш погляд, окремі з них авторці доцільно врахувати у своїй подальшій науковій праці. Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та пропонуються до дискусії в процесі публічного захисту.

9. Загальний висновок і оцінка дисертації

Аналізуючи наукову роботу та враховуючи актуальність теми дисертації в умовах безперервних змін та викликів у сучасній науці про мову варто наголосити, що зазначені вище рекомендації і зауваження не применшують наукову і практичну значущість роботи Городиловської М.Т. та не впливають на високу її оцінку. Анотація й опубліковані дисертанткою наукові праці відповідають змісту дисертації, відображають суть основних наукових напрацювань і отриманих результатів. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційна робота Городиловської Марії Тарасівни на тему «Імміграційні акти Конгресу США в кодовому, інформаційному та культурному вимірах (лінгвосеміотична інтерпретація)» є завершеною, комплексною, самостійною працею, що містить нові науково-обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують поставлені наукові завдання і мету. Робота за своїм змістом та фаховим спрямуванням відповідає галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», вимогам, які встановлені в «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Городиловська Марія Тарасівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
комунікативної лінгвістики та
перекладу Чернівецького
національного університету імені
Юрія Федьковича

Василь БЯЛИК